

แนวคิดภูมิรัฐศาสตร์กับประวัติศาสตร์การขยายอำนาจของ
รัสเซียด้านใต้แถบทะเลดำ

Geopolitical concepts and the history of Russian
expansion under the Black Sea region

รองศาสตราจารย์ ดร.ธโสธร ฐทองคำ¹

Thasothorn Tootongkam, Ph.D., D.Pol.Sc.

บทคัดย่อ

บทความเรื่องแนวคิดภูมิรัฐศาสตร์กับประวัติศาสตร์การขยายอำนาจของรัสเซียด้านใต้แถบทะเลดำ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ทางการเมืองที่ว่าการขยายอำนาจของรัสเซียด้านใต้บริเวณทะเลดำ (Black Sea) และส่วนหนึ่งผ่านกรณีศึกษาของไครเมีย จนถึงการล่มสลายของสหภาพโซเวียตใน ค.ศ. 1991 เป็นการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษา พบว่า แนวคิดภูมิรัฐศาสตร์เป็นส่วนสำคัญต่อการอธิบายประวัติศาสตร์การขยายอำนาจของรัสเซียนับตั้งแต่อดีต การแสวงหาอำนาจทางออกทางทะเลนับเป็นเป้าหมายที่สำคัญของรัสเซีย ที่สำคัญ คือ การขยายอำนาจของ

¹ รองศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

วารสารวิชาการไทยวิจัยและการจัดการ

Thai Research and Management Journal

รัสเซียด้านใต้สู่ทะเลดำที่เสมือนเป็นทางออกสู่โลกภายนอกภาคพื้นสมุทร การทำสงครามกับประเทศเพื่อนบ้านของรัสเซียมาอย่างต่อเนื่องมีเป้าหมายเพื่อขยายอำนาจทางบกเป็นสำคัญ ทำให้ดินแดนจำนวนมากครอบรัสเซียล้วนแล้วแต่เคยตกเป็นส่วนหนึ่งของรัสเซีย จนถึงสมัยพระเจ้าปีเตอร์มหาราช และพระนางแคทเทอลีนมหาราชินีที่รัสเซียขยายอำนาจมากที่สุดทั้งภาคพื้นทวีปและภาคพื้นสมุทร การทำสงครามกับจักรวรรดิออตโตมาน ทำให้รัสเซียได้ไครเมียและกลายเป็นส่วนหนึ่งของรัสเซีย นับตั้งแต่สมัยจักรวรรดิรัสเซีย การปฏิวัติใน ค.ศ. 1917 ทำให้สหภาพโซเวียตครอบครองดินแดนกว้างใหญ่ไพศาลและครอบงำประเทศในยุโรปตะวันออกตลอดช่วงสงครามเย็น และสหภาพโซเวียตยกไครเมียให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของยูเครน จวบจนกระทั่งระบอบสังคมนิยมในยุโรปตะวันออกสิ้นสุดลง และสหภาพโซเวียตล่มสลาย รัสเซียปรารถนาได้ดินแดนไครเมียเพื่อเป้าหมายทางด้านความมั่นคงและเศรษฐกิจนำไปสู่การรุกคืบและยึดครองไครเมียใน ค.ศ. 2014

คำสำคัญ ภูมิรัฐศาสตร์ รัสเซีย ทะเลดำ ไครเมีย

Abstract

The goal of the article on geopolitical concepts and the political history of Russian expansion under the Black Sea is to examine that political history, in part by using the case of Crimea up until the fall of the Soviet Union in 1991. This investigation of pertinent documents is part of the research.

According to the study, geopolitical theories are crucial in explaining how Russia has expanded throughout history. Russia's main

objective is to increase its maritime strength. The development of Russian authority southward to the Black Sea, which serves as a port of entry to the outside world, is crucial. Russia's continual conflict with its neighbors is essentially intended to increase its geographical dominance. As a result, up to the reigns of Peter the Great and Catherine the Great, when Russia ruled over the entire continental and maritime regions, many of the territories around Russia were previously a part of that country. Crimea, which had been a part of Russia since the Russian Empire, was acquired by Russia as a result of the conflict with the Ottoman Empire. During the Cold War, the 1917 Revolution granted the Soviet Union control over significant areas of Eastern Europe. Until the Soviet Union crumbled and socialism in Eastern Europe came to an end, the Soviet Union allowed Crimea to join Ukraine. In 2014, Russia advanced and occupied Crimea due to its security and economic objectives there.

Keywords : Geopolitics, Russia, Black Sea, Crimea

บทนำ

การรุกรานของรัสเซียที่มีต่อยูเครนในวันที่ 24 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 2022 นับเป็นจุดเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในทศวรรษที่ 2020 และเป็นหมุดหมายหรือมีนัยที่สำคัญสองประการ ประการแรก ความขัดแย้งที่กลายเป็นสงครามที่ถือกำเนิดขึ้นนั้น ถือเป็นครั้งแรกในรอบหลายปีที่มีมหาอำนาจที่สำคัญอย่างรัสเซียก่อสงครามจากการรุกรานประเทศเพื่อนบ้าน หลังจากที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายจากการที่สหภาพโซเวียตขณะนั้นรุกรานอัฟกานิสถานระหว่าง ค.ศ. 1979 และสิ้นสุดด้วยความปราชัยของสหภาพโซเวียตจากการถอนทหารออกใน ค.ศ. 1989 นับเป็นเวลาเกือบ 40 ปี ที่รัสเซียไม่ได้ก่อสงครามครั้งสำคัญ ประการที่สอง ทวีปยุโรปช่วงสงครามเย็นหรือภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ไม่เคยมีสงครามขนาดใหญ่ที่กลายเป็นชนวนหรือก่อให้เกิดการแพร่ขยายสงคราม จนกลายเป็นสงครามโลกครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 เหมือนที่ผ่านมา ความขัดแย้งของยุโรปช่วงหลังสงครามเย็นส่วนหนึ่งถือกำเนิดช่วงทศวรรษ 1990 จากปัญหา เหตุการณ์ และวิกฤตการณ์ในอดีตยูโกสลาเวียที่ล่มสลายและก่อให้เกิดความขัดแย้งจนกลายเป็นสงคราม ทำให้องค์การสนธิสัญญาป้องกันแอตแลนติกเหนือ หรือนาโต (North Atlantic Treaty Organization : NATO) มีบทบาทอย่างมีนัยสำคัญต่อการระงับความขัดแย้งที่เกิดขึ้น และเหตุการณ์ทั้งหมดสิ้นสุดลงช่วงทศวรรษที่ 2000 ยุโรปจึงควรเป็นภูมิภาคที่สงบสุขภายหลัง แม้ว่า เบลารุสจะเป็นประเทศที่มีการปกครองระบอบเผด็จการอำนาจนิยมประเทศสุดท้ายในยุโรปขณะนั้น แต่กลับไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งและสงครามกับประเทศอื่น การรุกรานยูเครนของรัสเซียส่วนหนึ่งมีที่มาจากปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์ และเมื่อพิจารณาย้อนพิโนจไปในอดีตจะพบว่ารัสเซียเผชิญกับปัญหาการแสวงหาทางออกทางทะเลอย่างต่อเนื่อง ที่สำคัญ คือ ทะเลดำ (Black Sea) ภาคพื้นสมุทรที่มีอาณาบริเวณกว้างขวางและสามารถเชื่อมต่อไปกับทะเลเมดิเตอร์เรเนียนและมหาสมุทรแอตแลนติก นับเป็นประโยชน์กับรัสเซียด้านการเมืองและความมั่นคงและด้านเศรษฐกิจอย่างกว้างขวาง

การศึกษาเรื่องแนวคิดภูมิรัฐศาสตร์กับประวัติศาสตร์การขยายอำนาจของรัสเซียด้านใต้แถบทะเลดำนับเป็นประเด็นที่มีความสำคัญเพราะเท่ากับเป็นการปูพื้นฐานสำหรับรัสเซียก่อนการรุกรานยูเครนใน ค.ศ. 2022 ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ทางการเมืองที่วาดด้วยการขยายอำนาจของรัสเซียด้านใต้บริเวณทะเลดำและส่วนหนึ่งผ่านกรณีศึกษาของไครเมียจนถึงการล่มสลายของสหภาพโซเวียตใน ค.ศ. 1991

สาระสำคัญของบทความแบ่งออกเป็นสี่ส่วน ประกอบด้วย ส่วนที่หนึ่ง แนวคิดภูมิรัฐศาสตร์ : จากภาคพื้นทวีปสู่ภาคพื้นสมุทรของรัสเซีย ส่วนที่สอง ประวัติศาสตร์การขยายอำนาจของรัสเซีย : จากภาคพื้นทวีปสู่ภาคพื้นสมุทร ส่วนที่สาม ไครเมียในประวัติศาสตร์ความเปลี่ยนแปลงของรัสเซีย-ยูเครน ส่วนที่สี่ บทสรุป : แนวคิดภูมิรัฐศาสตร์กับประวัติศาสตร์การขยายอำนาจของรัสเซียด้านใต้แถบทะเลดำ

แนวคิดภูมิรัฐศาสตร์ : จากภาคพื้นทวีปสู่ภาคพื้นสมุทรของรัสเซีย

ภูมิรัฐศาสตร์ (Geopolitics) คือ วิชา สาขาวิชา ที่เป็นการพรรณนา อธิบาย วิเคราะห์ และสังเคราะห์ ผ่านการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภูมิศาสตร์กับรัฐศาสตร์ หรือความสัมพันธ์ระหว่างภูมิประเทศและสภาพทางกายภาพกับการเมืองการปกครอง ขอบเขตการศึกษาภูมิรัฐศาสตร์ครอบคลุม (ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์, 2524 : 20 อ้างใน สมบัติ จันทรวงศ์, 2541 : 632-634. ; สมชาย เดชะพรหมพันธุ์, 2535 : 21-104.) (1) ที่ตั้งของประเทศหรือรัฐ ที่สำคัญ คือ การเป็นประเทศภาคพื้นทวีป หรือภาคพื้นสมุทร การเป็นประเทศที่มีอาณาเขตไม่ติดต่อกันทางทะเล หรือติดต่อกันทางทะเล การเป็นประเทศที่มีพรมแดนประชิดมหาอำนาจหรือประเทศที่มีอำนาจที่เหนือกว่า หรือห่างไกลจากประเทศมหาอำนาจหรือประเทศที่มีอำนาจเหนือกว่า และการมีที่ตั้งที่มีพรมแดนประชิดกับเพื่อนบ้านที่มีความเหมือนกันหรือแตกต่างกันทางด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคม (2) ขนาดของประเทศหรือรัฐ ตัวอย่างที่สำคัญ คือ รัฐที่มีพื้นที่ อาณาเขต พรมแดน ดินแดน ขนาดกว้างใหญ่ไพศาล ย่อมมีความได้เปรียบจากการมีทรัพยากรจำนวนมาก ทำให้รับผิดชอบต่อสาธารณชนหรือ

ประชากรได้มาก สร้างปัจจัยแห่งอำนาจและขีดความสามารถของประเทศได้มาก ความได้เปรียบด้านการสงครามจากการมีพื้นที่ให้เลือกสรรหรือใช้ประโยชน์ได้เป็นจำนวนมาก มีจุดยุทธศาสตร์ที่เป็นประโยชน์ด้านการสงครามเป็นจำนวนมาก (3) รูปร่างของประเทศหรือรัฐ ประเทศหรือรัฐที่มีรูปร่างกะทัดรัด ย่อมเป็นประโยชน์กับการสร้างสรรค์ความเจริญของประเทศให้กระจายทั่วไป การป้องกันประเทศเป็นไปได้โดยง่าย หากไม่มีปัจจัยอื่นเข้ามาเกี่ยวข้อง ประเทศหรือรัฐที่มีรูปร่างไม่กะทัดรัด ย่อมทำให้การป้องกันประเทศเป็นไปได้ด้วยความยากลำบากจากการรุกรานจากภายนอก (4) ลักษณะภูมิประเทศ เป็นเทือกเขา ภูเขาสูง ภูเขา หุบเขา ที่ราบสูง ที่ราบ ที่ราบลุ่มหรือที่ราบต่ำ ทะเล และมหาสมุทร หรืออื่นใด (5) ทรัพยากรธรรมชาติ ประเทศหรือรัฐที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ มีเทคโนโลยีและนวัตกรรมที่ทันสมัย นำไปสู่การสร้างสรรค์ประเทศให้เป็นมหาอำนาจ ประเทศหรือรัฐที่มีทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่า ย่อมนำไปสู่การสร้างสรรค์สร้างความเจริญของประเทศ ส่วนแนวคิดสมุทธานุภาพ (Sea Power) นับเป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดอำนาจของชาติที่คาบเกี่ยวเฉพาะส่วนที่เป็นภาคพื้นสมุทรหรือทะเลเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของรัฐจากปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์ที่เกื้อหนุนจนก่อให้เกิดปัจจัยแห่งอำนาจทางทะเล (นรพัชร เสาวงทอง อภิญา ฉัตรช่อฟ้า และสุรพล สุขะพรหม, 2564) สภาพที่ตั้งของพื้นที่ เมือง หรือประเทศ จึงนับเป็นรากฐานที่สำคัญของปัจจัยแห่งอำนาจตามแนวคิดสมุทธานุภาพ เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ทางรัฐศาสตร์

การแสวงหาทางออกทางทะเลนับเป็นวัตถุประสงค์ที่สำคัญของรัสเซียซึ่งมีความต่อเนื่องจากประวัติศาสตร์บนเงื่อนไขทางภูมิรัฐศาสตร์ ด้วยลักษณะที่ตั้งที่รัสเซียเป็นรัฐที่มีพื้นที่ขนาดใหญ่ไพศาลแต่มีข้อจำกัดกับทางออกทางทะเลที่ติดต่อกับภายนอก สภาพชายฝั่งทางทะเลด้านเหนือมีอากาศหนาวจัดซึ่งเป็นข้อจำกัดที่ทำให้ไม่สามารถสร้างเมืองท่าได้ และความห่างไกลจากศูนย์กลางของตะวันตกส่งผลให้รัสเซียอยู่อย่างโดดเดี่ยว นับเป็นปัญหาอุปสรรคที่ขวางกั้นความเจริญของรัสเซีย และกีดกันรัสเซียออกจากเวทีการเมืองของยุโรปช่วงเวลานั้นเกือบจะโดย

สิ้นเชิง การแสวงหาทางออกทางทะเลนับเป็นหนทางที่สำคัญหนทางหนึ่งที่จะทำให้
รัสเซียติดต่อกับชายและรับวิทยาการ เทคโนโลยี นวัตกรรม และศิลปวิทยาการ จาก
ตะวันตก ซึ่งเป็นปัจจัยและเงื่อนไขพื้นฐานสำหรับการสถาปนาตัวตนเพื่อการเป็น
ประเทศมหาอำนาจของรัสเซียตามที่คาดหวัง แต่ทั้งนี้การกำหนดและดำเนินนโยบาย
ต่างประเทศทั้งหลายของรัสเซียจะเบี่ยงเบนเข็มทิศมุ่งไปทางใดทางหนึ่งขึ้นอยู่กับ
ระดับการต่อต้านของประเทศเพื่อนบ้านที่มีต่อการขยายอำนาจและอิทธิพลของ
รัสเซีย และจากปัจจัยภายในของประเทศเพื่อนบ้านที่สำคัญ คือ สภาวะและพลัง
ทางการเมืองเพื่อนบ้านนั้น トラบเท่าที่ประเทศนั้นเข้มแข็งมั่นคง ย่อมทำให้รัสเซีย
ยับยั้งชั่งใจสำหรับการล่วงล้ำดินแดนของประเทศเพื่อนบ้าน (Langer, 1975 : 24
อ้างใน จันทรฉาย ภัคอธิคม, 2540 : 22)

กล่าวอีกนัยหนึ่ง จุดยุทธศาสตร์ที่เป็นจุดอ่อนที่สำคัญมาจากภูมิรัฐศาสตร์
ภาคพื้นสมุทรหรือพื้นน้ำซึ่งรัสเซียมีความเสียเปรียบอย่างมาก เพราะแม้ว่ารัสเซียจะ
มีพรมแดนติดต่อกับพื้นน้ำจากมหาสมุทรจำนวน 3 แห่ง ประกอบด้วย มหาสมุทร
แปซิฟิก มหาสมุทรอาร์กติก และมหาสมุทรแอตแลนติก ทำให้เสมือนหนึ่งได้เปรียบ
เชิงปริมาณ แต่กลับมีปัญหาในเชิงคุณภาพเพราะพื้นน้ำหรือภาคพื้นสมุทรของรัสเซีย
กลายเป็นพื้นที่ที่เป็นจุดอ่อนหรือพื้นที่อ่อนไหว (Sensitive Area) ของรัสเซียอย่าง
มาก ดังนั้น เป้าหมายทางภูมิรัฐศาสตร์ของรัสเซียนับตั้งแต่อดีตที่ผ่านมาทั้งสอง
ประการ (ปรับปรุงจาก ทางออกทะเล ปัญหาทางภูมิรัฐศาสตร์ของรัสเซีย, 2017)
ประการแรก การสถาปนารัฐกันชนเพื่อป้องกันประเทศจากการรุกรานจากภายนอก
ประการที่สอง การแสวงหาทางออกทางทะเลด้วยเงื่อนไขและข้อจำกัดที่รัสเซียเผชิญ
กับปัญหาทะเลภายในที่มีทางออกสู่ภายนอกจำกัด ปัญหาทะเลปิดที่ไม่มีทางออกสู่
พื้นน้ำภายนอก ตัวอย่างที่สำคัญ คือ ทะเลสาบแคสเปียน และทะเลสาบไบคาล และ
ปัญหาทะเลที่เป็นน้ำแข็ง

ประวัติศาสตร์การขยายอำนาจของรัสเซีย : จากภาคพื้นทวีปสู่ภาคพื้นสมุทร

ความปรารถนาของรัสเซียเพื่อเป็นจักรวรรดิที่ยิ่งใหญ่และสัมพันธ์กับปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์จากภาคพื้นทวีปสู่ภาคพื้นสมุทรมีจุดเริ่มต้นมาจากการขยายดินแดนของประเทศถือกำเนิดนับตั้งแต่อดีต ความพยายามของรัสเซียเพื่อแสวงหาทางออกทางทะเลถือกำเนิดนับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 10 สมัยราชวงศ์รูริก เจ้าชายสเวียตาสลาฟ (Prince Sviatoslav) (ค.ศ. 964 ถึง 977) ซึ่งเป็นผู้ปกครองที่มีบทบาทสำคัญในการทำลายอำนาจของเติร์กที่เป็นคาซาร์ (Kahzar) ดินแดนตอนใต้ของรัสเซียในปัจจุบัน และอำนาจของพวกบัลการ์ (Bulgars) กองทัพเคียฟแผ่ขยายอำนาจไปถึงนครคอนสแตนติโนเปิล แต่ถูกจักรวรรดิออตโตมันสกัดกั้นไว้ นับเป็นการขยายอาณาเขตที่แสดงแนวโน้มของรัสเซียที่มุ่งแสวงหาทางออกทางทะเลไปสู่ทะเลเมดิเตอร์เรเนียน (จันทร์ฉาย ภัคอธิคม, 2540 : 23) การสถาปนาอาณาจักรมัสโควีตอนในของรัสเซียมีข้อจำกัดทำให้ไม่สามารถขยายอาณาเขตไปด้านตะวันออกและด้านใต้ที่แหลมไครเมียและดินแดนของคาซาน (Kazan) นับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 15 ถึง 16 เพราะต้องเผชิญหน้ากับการต่อต้านอย่างเข้มแข็งจากชนเผ่าตาทาร์ (Tatars) และจักรวรรดิออตโตมาน เช่นเดียวกับการขยายอาณาเขตไปด้านตะวันตกที่ต้องเผชิญหน้ากับการต่อต้านอย่างเข้มแข็งจากโปแลนด์และลิทัวเนียที่ทรงพลัง (จันทร์ฉาย ภัคอธิคม, 2540 : 23)

สมัยพระเจ้าซาร์อีวานที่ 3 ของอาณาจักรมัสโควี ทรงพยายามแผ่ขยายอำนาจอาณาเขตทุกทิศทางด้วยวิธีการทางการทูต การซื้อขายอาวุธยุทโธปกรณ์ที่ทันสมัยและยุทธวิธีสำหรับการแสวงหาทางออกทางทะเล ที่สำคัญ คือ ทะเลบอลติก (Baltic Sea) ด้านตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศ ทำให้เผชิญกับการต่อต้านของอาณาจักรบริเวณลิโวเนีย (Livonia) และรัสเซียเป็นฝ่ายล่าถอยและเบนเข็มไปสู่พื้นที่ภาคใต้เพื่อลงสู่ทะเลดำแต่กลับล้มเหลวอีกเช่นกัน รัสเซียมุ่งสู่พื้นที่ภาคตะวันตกด้วยการทำสงครามกับโปแลนด์และลิทัวเนียระหว่าง ค.ศ. 1492 ถึง 1503 ส่งผลให้รัสเซียยึด

ครองเมืองนอพรูโรดและรัสเซียน้อยหรือรัสเซียตะวันตกได้ พระเจ้าซาร์อีวานที่ 3 มีบทบาทส่งเสริมให้ชาวรัสเซียตั้งหลักแหล่งทางเหนือจดขั้วโลกเหนือที่อาร์กติก และด้านตะวันออกจดเทือกเขาอูราล (Ural Mountains) (จันทร์ฉาย ภัคอธิคม, 2540 : 23)

สมัยพระเจ้าซาร์อีวานที่ 4 ซาร์ที่โหดเหี้ยม ทรงแผ่ขยายอำนาจไปสู่ลุ่มน้ำโวลก้าสู่ทะเลสาบแคสเปียน (Caspian Sea) เมื่อราชอาณาจักรคาซัน (Kazan Khanate) สลายตัวใน ค.ศ. 1552 รัสเซียทำการรุกรานดินแดนของพวกตาร์ทาร์-คาซัน ใน ค.ศ. 1553 ดินแดนของพวกตาร์ทาร์-คาซันที่รัสเซียพิชิตนั้นนับเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญมากจากการเปิดเส้นทางการค้ากับเมือง แวนแคว้น อาณาจักร ในเอเชียกลาง ทำให้รัสเซียสามารถทลายกำแพงคาซันที่สกัดกั้นจนนำไปสู่การขยายอำนาจและอาณาเขตจนจดพื้นที่ชายฝั่งมหาสมุทรแปซิฟิกในคริสต์ศตวรรษที่ 17 พระเจ้าซาร์อีวานที่ 4 ทรงสนับสนุนให้ชาวรัสเซีย พ่อค้า และนักรบต่างตั้งหลักแหล่งในไซบีเรีย (Siberia) ตระกูลสตรากานอฟ (Straganov) ส่งเสริมให้ชาวรัสเซียที่พำนักตามชายแดนหรือคอสแซก (Cossacks) อพยพไปจากทุ่งหญ้าสเตปป์ (Steppes) ด้านตะวันตกเฉียงใต้เพื่อไปตั้งถิ่นฐานในไซบีเรียที่กลายเป็นส่วนหนึ่งของรัสเซียนับตั้งแต่ ค.ศ. 1582 ด้านการพาณิชย์กรรม พระเจ้าซาร์อีวานที่ 4 ทรงเปิดทำการค้ากับอังกฤษบริเวณทะเลขาว (White Sea) การสิ้นพระชนม์ของพระเจ้าซาร์อีวานที่ 4 ใน ค.ศ. 1583 ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงจากการสถาปนาเมืองอาร์แซนเจิล เป็นเมืองท่าที่ชายฝั่งทะเลขาว ใน ค.ศ. 1584 ก่อให้เกิดสัมพันธภาพทางการค้าระหว่างอังกฤษกับรัสเซียก่อให้เกิดความผูกพันทางการเมืองระหว่างกัน นับเป็นส่วนสำคัญของระบบการเมืองในยุโรป (European System) ต่อเนื่องจนถึงสมัยจักรพรรดินโปเลียนของฝรั่งเศส (Hoetzsch, p. 48 อ้างใน จันทร์ฉาย ภัคอธิคม, 2540 : 23-24)

ความพยายามของรัสเซียแสวงหาทางออกทางทะเลล้วนแล้วแต่ประสบความสำเร็จล้มเหลวอย่างต่อเนื่องแต่รัสเซียไม่เคยท้อถอยแต่ประการใด ไปแลนด์และลิทัวเนีย นับเป็นประเทศที่สกัดกั้นการขยายอำนาจและอาณาเขตของรัสเซีย เป็นประเทศที่

เป็นศัตรูที่สำคัญเพราะพร้อมที่จะผนวกดินแดนของรัสเซียให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของประเทศของตน และจ้องมองและแสวงหาโอกาสตลอดเวลา เมื่อเกิดความระส่ำระสายจนกลายเป็นสงครามกลางเมืองภายในรัสเซียระหว่าง ค.ศ. 1604 ถึง 1613 ทำให้โปแลนด์ที่รอจังหวะฉกฉวยโอกาสเข้าแทรกแซงด้วยการรุกรานรัสเซียใน ค.ศ. 1610 และปกครองรัสเซียเป็นเวลา 2 ปี เช่นเดียวกับสวีเดนที่ผนวกรวมดินแดนบางส่วนของรัสเซียด้วย จนนำไปสู่การสถาปนาราชวงศ์โรมานอฟใน ค.ศ. 1612 (จันทร์ฉาย ภัคอธิคม, 2540 : 24)

การสถาปนาราชวงศ์โรมานอฟใน ค.ศ. 1612 ทำให้รัสเซียทำสงครามเพื่อขับโปแลนด์จนสำเร็จจูล่วงใน ค.ศ. 1612 และสวีเดนออกจากการปกครองรัสเซียจนสำเร็จจูล่วงใน ค.ศ. 1617 สงครามระหว่างรัสเซียกับโปแลนด์จำนวน 2 ครั้ง ครั้งที่หนึ่งใน ค.ศ. 1634 และครั้งที่สองใน ค.ศ. 1655 สงครามระหว่างรัสเซียกับโปแลนด์ครั้งที่ 2 นับเป็นสงครามเพื่อครอบครองดินแดนของยูเครน สงครามระหว่างรัสเซียกับโปแลนด์ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องเป็นเวลา 12 ปี โปแลนด์ปราชัย ทำให้ยอมรับสิทธิของรัสเซียเหนือกรุงเคียฟ รัสเซียน้อย ดินแดนที่เป็นชายฝั่งตะวันออกของแม่น้ำคินีเปอร์ และรัสเซียขาว (Belorussia) หรือเบาราลุสในปัจจุบัน โปแลนด์มีสภาพที่ตกต่ำจนทำให้ไม่สามารถปกครองรัสเซียน้อยและรัสเซียขาว แตกต่างจากรัสเซียที่เข้มแข็งทำให้รัสเซียน้อยและรัสเซียขาวตกอยู่ภายใต้อำนาจและอิทธิพลของรัสเซียอย่างต่อเนื่อง ส่วนยูเครนตะวันตกตกอยู่ภายใต้อำนาจของเตอร์กใน ค.ศ. 1672 เมื่อโปแลนด์ปราชัยให้กับจักรวรรดิออตโตมาน (จันทร์ฉาย ภัคอธิคม, 2540 : 24)

ความเปลี่ยนแปลงของรัสเซียถือกำเนิดช่วงสมัยพระเจ้าซาร์ปีเตอร์มหาราช (Peter The Great) (ค.ศ. 1689 ถึง 1725) เพราะนับเป็นช่วงที่รัสเซียปฏิรูปประเทศทุกด้านและขยายอำนาจออกไปอย่างกว้างขวาง จนครอบครองทะเลบอลติก แลตเวีย ลิทัวเนีย อินเกรีย คาริเลีย ฟินแลนด์บางส่วน และทำสงครามด้านใต้จนทำให้รัสเซียครอบครองชายฝั่งทะเลอาซอฟ (Azov) เพื่อเข้าสู่ทะเลดำ นำไปสู่การสร้าง

ราชนาวิสัยใหม่ของรัสเซียครั้งแรก (Phillips, 1995) มีการสร้างและสถาปนาเซนต์ปีเตอร์สเบิร์กเป็นเมืองหลวง นับเป็นความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ จนถึงสมัยพระนางแคทเธอรีนมหาราชินี (Catherine the Great) ที่มีการพัฒนาประเทศอย่างเป็นระบบ จนมีอำนาจและอิทธิพลเหนือโครเมีย พระเจ้าซาร์อเล็กซานเดอร์ที่ 1 ทรงปฏิรูปรัสเซียอย่างต่อเนื่อง รัสเซียได้รับชัยชนะจากการเผชิญกับการรุกรานของฝรั่งเศสสมัยนโปเลียน และกลายเป็นประเทศมหาอำนาจชั้นนำ และมีอำนาจแทรกแซงตุรกี ครอบคลุมฟินแลนด์ทั้งหมด ปกครองเบสราเบีย และขยายอำนาจเข้าไปในโปแลนด์ การครองอำนาจของพระเจ้าซาร์นิโคลาสที่ 1 ของรัสเซีย แสดงถึงความมุ่งมั่นของรัสเซียสำหรับความพยายามขยายอำนาจและแสวงหาทางออกทางทะเล จากการที่จักรวรรดิออตโตมานครอบครองคาบสมุทรบอลข่านเท่ากับควบคุมหลังบ้านของรัสเซียเสมือนหนึ่งมีอำนาจสำหรับการสั่งปิดและสั่งเปิดประตูบ้านตลอดเวลา ก่อให้เกิดความไม่มั่นคงและปลอดภัยด้านการเมือง การนำเข้าและส่งออกสินค้าทางทะเลด้านเศรษฐกิจจากการเริ่มต้นการพัฒนาอุตสาหกรรมของรัสเซีย และจากสนธิสัญญาอาเดรียโนเปิลใน ค.ศ. 1829 ทำให้รัสเซียได้สิทธิพิเศษควบคุมช่องแคบบอสฟอรัสและดาร์ดาแนลส์ และสนธิสัญญาอูลเคียสเกเลสตีที่ทำให้รัสเซียมีอำนาจควบคุมเส้นทางเข้าออกทะเลดำ (น้ำเงิน บุญเยี่ยม, 2546 : 113-121)

การครองราชย์ของพระเจ้าซาร์อเล็กซานเดอร์ที่ 2 พระเจ้าซาร์อเล็กซานเดอร์ที่ 3 ล้วนแล้วแต่มุ่งเน้นการแก้ปัญหาภายในประเทศจากการเติบโตขึ้นของภาคประชาชนและภาคประชาสังคม จนก่อให้เกิดการปฏิรูปประเทศหลากหลายมิติตามแนวคิดเสรีนิยมสลับกับการกลับไปสู่การเพิ่มความเข้มข้นของการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ตามแนวคิดอนุรักษนิยมและอำนาจนิยม ทำให้มุ่งเน้นการขยายดินแดน การครอบครองดินแดน การแสวงหาดินแดน และการเพิ่มดินแดนไม่ได้กลายเป็นสาระสำคัญหลักของผู้ปกครอง จวบจนกระทั่งการครองราชย์ของพระเจ้าซาร์นิโคลาสที่ 2 ของรัสเซีย ระหว่าง ค.ศ. 1895 ถึง 1917 ที่เกิดสงครามระหว่าง

รัสเซียกับญี่ปุ่น (Russo-Japanese War) ระหว่าง ค.ศ. 1904 ถึง 1905 จากการแย่งชิงอำนาจและผลประโยชน์ของเอเชียตะวันออกหรือเอเชียตะวันออกไกล ซึ่งสิ้นสุดด้วยความพ่ายแพ้ของรัสเซีย ก่อให้เกิดความไม่พอใจของประชาชนอย่างรุนแรง และการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 ท่ามกลางสภาพความไม่พร้อมของประเทศ นำไปสู่การโค่นล้มพระเจ้าซาร์นิโคลาสที่ 2 และการสิ้นสุดของการปกครองสมบูรณาญาสิทธิราชย์ใน ค.ศ. 1917 (น้ำเงิน บุญเยี่ยม, 2546 : 121-139)

การสถาปนาสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพโซเวียตใน ค.ศ. 1918 (มุสตี จันทวิมล, 2543 : 66) ก่อให้เกิดการปฏิวัติที่มีการกำหนดรูปแบบการปกครองระบอบเผด็จการเบ็ดเสร็จนิยมและระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์เท่ากับมุ่งเน้นความเปลี่ยนแปลงภายในช่วงแรก ความพยายามสงบศึกช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 กับเยอรมนี นำไปสู่การทำสนธิสัญญาเบรสต์-ลิตอฟสค์ (The Treaty of Brest-Litovsk) ใน ค.ศ. 1918 ที่ทำให้รัสเซียสูญเสียดินแดนที่พระเจ้าซาร์ปีเตอร์มหาราชทรงผนวกไว้ ที่สำคัญ คือ ยูเครน จอร์เจีย โปแลนด์ ฟินแลนด์ ลิทัวเนีย เอสโตเนีย และแลตเวีย ซึ่งล้วนแล้วแต่ได้รับเอกราช (มุสตี จันทวิมล, 2543 : 49) แต่การสิ้นสุดของสงครามโลกครั้งที่ 1 ทำให้สหภาพโซเวียตบอกเลิกสนธิสัญญาฉบับนี้ทั้งหมด (นรนิติ เศรษฐบุตร, 2540 : 450) และภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 สหภาพโซเวียตทำสงครามกับโปแลนด์เพื่อช่วงชิงการยึดครองยูเครน และโปแลนด์ได้ดินแดนใหม่หลายแห่งตามต้องการ การประกาศจัดตั้งสหภาพแห่งสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพโซเวียตใน ค.ศ. 1922 ทำให้ดินแดนที่เป็นสาธารณรัฐอื่นเข้าร่วมเป็นจำนวนมาก ที่สำคัญ คือ สาธารณรัฐในเอเชียกลาง (มุสตี จันทวิมล, 2543 : 54-56, 67)

การเผชิญกับการรุกรานด้านตะวันตกของรัสเซียนับตั้งแต่จักรวรรดิรัสเซียและสหภาพโซเวียต ที่สำคัญ คือ สงครามนโปเลียน สงครามโลกครั้งที่ 1 และสงครามโลกครั้งที่ 2 แสดงถึงความสำคัญทางภูมิรัฐศาสตร์ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ต่อเนื่อง ทำให้ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สหภาพโซเวียตซึ่งมีผลประโยชน์กับยุโรปตะวันออกเพิ่มมากขึ้น

สถาปนาการปกครองระบอบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์กับประเทศในยุโรปตะวันออกจนสำเร็จลุล่วง ประเทศเหล่านี้ ที่สำคัญ คือ เยอรมนีตะวันออก โปแลนด์ เชโกสโลวาเกีย โรมาเนีย อัลแบเนีย ฮังการี บัลแกเรีย ซึ่งกลายเป็นรัฐบริวารหรือรัฐกันชน (Buffer State) ของรัสเซีย ยกเว้นยูโกสลาเวียที่แม้มีการปกครองระบอบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์แต่เป็นอิสระเพราะการนำของจอมพลติโต สหภาพโซเวียตนอกจากจะยื่นกรานไม่ให้มหาอำนาจตะวันตกที่ชนะสงครามโลกครั้งที่ 2 แทรกแซงภูมิภาคหรือพื้นที่ยุโรปตะวันออกเด็ดขาดแล้ว ยังดำเนินการครอบงำอย่างเป็นขั้นเป็นตอนนับตั้งแต่ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง ประกอบด้วย การจัดตั้งคณะกรรมการปลดปล่อยแห่งชาติ (National Liberation Committee) ของประเทศในยุโรปตะวันออก การเจรจากับรัฐบาลพลัดถิ่นของประเทศในยุโรปตะวันออกเพื่อส่งเสริมสนับสนุนบุคคลสำคัญในคณะกรรมการปลดปล่อยแห่งชาติซึ่งเป็นบุคคลที่มีอุดมการณ์แบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์เข้าร่วมรัฐบาล จากการจัดตั้งรัฐบาลผสมสู่การปฏิบัติการเพื่อรักษาและขยายอำนาจ และการประกาศใช้รัฐธรรมนูญตามแบบสหภาพโซเวียต (นรินดี เศรษฐบุต, 2540ก : 314-317)

สหภาพโซเวียตช่วงสงครามเย็นมุ่งเน้นการขยายอำนาจผ่านการครอบงำจากอุดมการณ์สังคมนิยมคอมมิวนิสต์มากกว่าการยึดครองพื้นที่ในช่วงเวลาหนึ่ง ยกเว้นการรุกรานเข้าไปในฮังการีใน ค.ศ. 1956 และเชโกสโลวาเกียใน ค.ศ. 1968 (นรินดี เศรษฐบุต, 2540ข : 468-470) เพื่อรักษาระบอบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ตามแนวทางของสหภาพโซเวียต และการรุกรานอัฟกานิสถานระหว่าง ค.ศ. 1979 ถึง 1989 เพื่อรักษาผลประโยชน์ของสหภาพโซเวียต ไม่มีการผนวกดินแดนเพิ่มเติมเหมือนช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 การล่มสลายของสหภาพโซเวียตใน ค.ศ. 1991 นำมาสู่การแยกรัฐจำนวน 15 รัฐ ออกเป็นอิสระ ที่สำคัญ คือ (มุสตี จันทวิมล, 2543 : 258) รัสเซีย ยูเครน เบลารุสเซียหรือเบลารุสในปัจจุบัน ลิทัวเนีย มอลตาเวียหรือมอลโดวาในปัจจุบัน แลตเวีย เอสโตเนีย อุซเบกิสถาน คาซัคสถาน จอร์เจีย

การล่มสลายของสหภาพโซเวียตใน ค.ศ. 1991 ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลง
ด้านภูมิรัฐศาสตร์ที่ติดกับทะเลดำ จากการได้รับเอกราชของยูเครน ทั้งนี้เพราะยูเครน
นอกจากจะเป็นประเทศที่มีพื้นที่ใหญ่ที่สุดหรือมากที่สุดเป็นอันดับ 2 รองจากรัสเซีย
แล้ว ยังเป็นประเทศที่มีพื้นที่ติดต่อกับทะเลดำซึ่งอยู่ในบริเวณที่เป็นด้านใต้หรือ
ด้านล่างของสหภาพโซเวียต ทำให้เสมือนหนึ่งเป็นประเทศที่ทำหน้าที่สกัดกั้น
(blockage) ไม่ให้รัสเซียลงสู่ด้านใต้ ทำให้รัสเซียไม่สามารถเข้าออกทะเลดำได้อย่าง
สะดวก ที่สำคัญ คือ การเคลื่อนพลหรือกำลังพลหรือกองทัพได้ (ปิติ ศรีแสงนาม,
2022) การเคลื่อนย้ายกำลังพลของรัสเซียหากมาจากมอสโกจำเป็นต้องเคลื่อนไป
ด้านด้านตะวันออกเฉียงใต้ จึงสามารถเข้าสู่ทะเลดำได้โดยสะดวก ที่สำคัญ พื้นที่ที่
ใกล้การเคลื่อนย้ายสู่ทะเลดำที่สะดวกที่สุด คือ อาณาบริเวณทะเลอาซอฟ (Sea of
Azov) ซึ่งพื้นที่ส่วนใหญ่ห้อมล้อมไปด้วยยูเครนทั้งที่เป็นแผ่นดินเชื่อมต่อกับรัสเซีย
และส่วนที่เป็นแหลมไครเมียยื่นลงไปทีทะเลดำทำให้ด้านใต้และด้านตะวันตกติด
ทะเลดำ และด้านตะวันออกติดกับทะเลอาซอฟ นับเป็นปัญหาและอุปสรรคของ
รัสเซียจากการออกทะเลสู่ภาคพื้นสมุทรที่สำคัญ และจากปัจจัยทางประวัติศาสตร์
การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม นับเป็นเหตุผลที่เพียงพอในมุมมองของรัสเซียสำหรับ
การรุกคืบเพื่อครอบครองไครเมียภายหลัง

ไครเมียในประวัติศาสตร์ความเปลี่ยนแปลงของรัสเซีย-ยูเครน

ไครเมียนับเป็นพื้นที่ที่เป็นตัวอย่างที่สำคัญ สภาพภูมิประเทศของไครเมียเป็น
แหลมหรือคาบสมุทรที่ยื่นลงไปในทะเลดำ ทะเลที่มีอาณาบริเวณประมาณ 4.66 แสน
ตารางกิโลเมตร ล้อมรอบไปด้วยประเทศตุรกี บัลแกเรีย โรมาเนีย ยูเครน รัสเซีย
และจอร์เจีย ไครเมียจึงนับเป็นพื้นที่ที่มีข้อพิพาทและข้อขัดแย้งมากที่สุดพื้นที่หนึ่ง
(นิตigarุณย์ มิ่งรุจิราลัย, 2565) ในประวัติศาสตร์ การตั้งถิ่นฐานของชาวไครเมียถือ

กำเนิดราว 1000 ปีก่อนคริสตกาล จวบจนกระทั่งในศตวรรษที่ 7 ก่อนคริสตกาล ชาวสไคเทียน (Scythian) บรรพบุรุษของชาวอิหร่านในปัจจุบัน รุกรานเข้าไปในพื้นที่ทุ่งหญ้าสเตปป์ ซึ่งเป็นพื้นที่ของรัสเซีย ยูเครน และไครเมีย แต่อาณาจักรบอสพอรัน (Bosporan kingdom) ช่วยให้คาบสมุทรเคิร์ช (Kerch Peninsula) รอดพ้นจากการยึดครองและอยู่ภายใต้อำนาจของกรีกอย่างเข้มแข็ง กรีกก่อตั้งอาณานิคมที่แหลมไครเมียช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 4 ถึง 5 ก่อนคริสตกาล และโรมันมีอำนาจปกครองไครเมียภายหลัง (Adapt from History of Crimea, 2022)

เจ้าชายวลาดีเมียร์ที่ 1 (Vladimir I) แห่งเคเวียนรัส (Kievan Rus) ซึ่งสถาปนาอาณาจักรเคียฟได้อย่างสิทธิการปกครองเมืองชายฝั่งจำนวนมากในคริสต์ศตวรรษที่ 10 แต่ไม่สามารถรักษาไครเมียไว้ได้ กลับปล่อยให้พวกตาดาร์ซึ่งเป็นชนเผ่าหนึ่งที่มีเชื้อสายมองโกลปกครองต่อไป จนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 13 การขยายอำนาจของเจงกีสข่านของอิตาลีภายหลังก็นำไปสู่การสถาปนาเมืองท่าทางการค้า มีศูนย์กลางการค้าที่เมืองคัฟฟา (Kaffa) ซึ่งปัจจุบันอยู่ด้านใต้ของยูเครน (The Editors of Encyclopedea Britannica, 2022) ส่งผลต่อการครอบงำเส้นทางทางการค้าของทะเลดำ ภายหลังอาณาจักรออตโตมานปกครองแหลมไครเมียมากกว่า 100 ปี ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 16 จนกระทั่งรัสเซียแผ่ขยายอำนาจและอิทธิพลสู่ทะเลดำช่วงหลังคริสต์ศตวรรษที่ 17 (Adapt from History of Crimea, 2022) ก่อให้เกิดการทำสงครามระหว่างจักรวรรดิออตโตมานกับรัสเซียใน ค.ศ. 1774 ทำให้จักรวรรดิออตโตมานต้องปลดปล่อยไครเมียให้เป็นเอกราช แต่ความสับสนวุ่นวายและการแย่งชิงอำนาจในไครเมียทำให้อาณาจักรที่เป็นหุ่นเชิดของรัสเซียอ่อนแอ ทำให้รัสเซียเข้าแทรกแซงและผนวกเป็นส่วนหนึ่งของรัสเซียใน ค.ศ. 1783 (ปรับปรุงจาก ไครเมีย-รัสเซีย-ยูเครน สิ่งที่คุณต้องรู้ในวิกฤตครั้งนี้, 2020) และไครเมียก็ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของรัสเซีย ก่อให้เกิดความขัดแย้งและกลายเป็นสงครามครั้งสำคัญครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในนามสงครามไครเมียในคริสต์ศตวรรษที่ 19

สงครามไครเมีย (Crimea War) ถือกำเนิดจาก (ปรับปรุงจาก “สงครามไครเมีย” สมรภูมียุคใหม่ที่พลิกประวัติศาสตร์การสงคราม, 2565 ; [จันทร์ฉาย ภัคอธิคม](#), 2540 : 107-108) ประการแรก ความขัดแย้งทางศาสนาระหว่างศาสนาคริสต์นิกายกรีกออร์ทอดอกซ์หรือออร์ทอดอกซ์ซึ่งรัสเซียให้การคุ้มครองอันนำมาสู่การทำสนธิสัญญาคูชุก-ไกนาร์จี้ (Kuchuk-Kainardji) กับจักรวรรดิออตโตมานใน ค.ศ. 1774 (See Anderson, 1958 : 17-24) กับศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกที่ฝรั่งเศสบังคับให้จักรวรรดิออตโตมานซึ่งขณะนั้นเปรียบเสมือนหนึ่งเป็นคนป่วยของยุโรป (Sick Man of Europe) ทำสนธิสัญญาใน ค.ศ. 1852 เพื่อให้ฝรั่งเศสซึ่งปรารถนาจะขยายอำนาจรับผิดชอบบริหารศักดิ์สิทธิ์ที่กรุงยาลูซาเล็มในปาเลสไตน์ (Palestine) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ของจักรวรรดิออตโตมานขณะนั้น ประการที่สอง ความปรารถนาของรัสเซียต้องการคุ้มครองช่องแคบบอสฟอรัสกับช่องแคบดาร์ดาแนลส์ที่จักรวรรดิออตโตมานครอบครองอยู่ เพราะเป็นเส้นทางการค้าที่สำคัญสำหรับการออกสู่ทะเลเมดิเตอร์เรเนียน การขยายอำนาจและอิทธิพลของฝรั่งเศสผ่านกิจการศาสนา ทำให้จักรวรรดิออตโตมานกำหนดและดำเนินนโยบายที่ทำให้รัสเซียและฝรั่งเศสขัดแย้งและกลายเป็นสงครามในที่สุด การคุกคามจักรวรรดิออตโตมานเพื่อควบคุมช่องแคบช่องแคบบอสฟอรัสกับช่องแคบดาร์ดาแนลส์ของรัสเซียจึงเป็นสิ่งที่จักรวรรดิอังกฤษไม่สามารถยอมรับได้ ทำให้ร่วมมือกับฝรั่งเศสอย่างแข็งขันเพื่อการต่อต้านจักรวรรดิรัสเซีย แม้ว่าไม่เห็นด้วยกับการขยายอำนาจและอิทธิพลของฝรั่งเศสกับจักรวรรดิออตโตมานก็ตาม (ปรับปรุงจาก “สงครามไครเมีย” สมรภูมียุคใหม่ที่พลิกประวัติศาสตร์การสงคราม, 2565 ; [จันทร์ฉาย ภัคอธิคม](#), 2540 : 108-109)

ทะเลดำจึงกลายเป็นสมรภูมิต่อสู้ที่สำคัญ และกลุ่มพันธมิตรที่มีจักรวรรดิอังกฤษและฝรั่งเศสเป็นแกนนำสามารถยกพลขึ้นบกจำนวน 150,000 คน ที่แหลมไครเมียจากการยึดเมืองท่าที่เซวาสโตโพล์ (Sevastopol) แนวโน้มการแทรกแซงของสวีเดนที่เพิ่มมากขึ้น นับเป็นช่วงเวลาที่พระเจ้าซาร์นิโคลาสที่ 1 เสด็จสวรรคต ใน ค.ศ. 1855 และพระเจ้าซาร์อเล็กซานเดอร์ที่ 2 เสด็จเสด็จสวรรคตด้วยราชสมบัติ ทำให้รัสเซีย

ยอมเจรจาจนนำไปสู่การลงนามสนธิสัญญาปารีส (Treaty of Paris) ใน ค.ศ. 1856 ที่สำคัญ คือ การกลับคืนสู่สถานภาพเดิม การหมดสิทธิที่แม่น้ำดานูบ การกำหนดให้ช่องแคบดาร์ดาเนลส์เป็นเขตน่านน้ำเสรีแต่ไม่ให้เรือรบผ่าน การกำหนดให้ทะเลดำเป็นเขตปลอดทหารและกลายเป็นเขตที่เป็นกลาง เพื่อสกัดกั้นการขยายอำนาจของรัสเซียซึ่งสร้างความเสียหายเป็นอย่างมาก แต่คำประกันเสถียรภาพและความมั่นคงของรัสเซียที่ทะเลดำ แต่การควบคุมทะเลผ่านช่องแคบบอสฟอรัสกับช่องแคบดาร์ดาเนลส์ของจักรวรรดิออตโตมาน กลับเป็นปัญหาและอุปสรรคกับรัสเซียมากกว่า และทำให้รัสเซียหมดโอกาสสำหรับการขยายอำนาจและควบคุมช่องแคบบอสฟอรัสกับช่องแคบดาร์ดาเนลส์และคาบสมุทรบอลข่าน ที่สำคัญ คือ การหมดสิทธิการเป็นผู้พิทักษ์ศาสนจักรนิกายออร์ทอดอกซ์ การยกเลิกสนธิสัญญาคูซัค-โกนาร์จีใน ค.ศ. 1774 นับเป็นความอัปยศของรัสเซียจากความปราชัยทั้งทางการเมือง การทูต และการทหาร (ปรับปรุงจาก “สงครามไครเมีย” สมรภูมียุคใหม่ที่พลิกประวัติศาสตร์การสงคราม, 2565 ; จันทรฉาย ภัคธิดิม, 2540 : 110-111 ; ศิริพร ชนะสิทธิ์, 2544 – 2545 : 65-66) การปราชัยในสงครามไครเมียทำให้รัสเซียสูญเสียดินแดนบางส่วน ทรงปรับปรุงปฏิรูปประเทศทางด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคม (ปรับปรุงจาก จิตรา ตูวิชรานนท์, 2543 : 11 ; นิติการุณย์ มิ่งรุจิราลัย, 2565) ด้านการเมืองการปกครอง ที่สำคัญ คือ การให้ประชาชนมีส่วนร่วมด้านการเมืองการปกครอง การปรับปรุงกองทัพ ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม ที่สำคัญ คือ การยกเลิกระบบทาสใน ค.ศ. 1861

การเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองของรัสเซียจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์สู่การปกครองระบอบเผด็จการเบ็ดเสร็จนิยมของสหภาพโซเวียตใน ค.ศ. 1917 ทำให้ไครเมียที่เคยเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิรัสเซียช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 เช่นเดียวกับกับชนชาติอื่นทางใต้และตะวันออกเฉียงใต้ของรัสเซียในภาคพื้นยุโรปประกาศแยกตัวเป็นเอกราชเป็นสาธารณรัฐตาตไครเมีย (มุสตี จันทวิมล, 2543 : 57) และภายหลังจึงเข้ากลับเป็นส่วนหนึ่งของสหภาพโซเวียต

การครองอำนาจทางการเมืองของนิกิต้า ครุสชอฟ เลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์ สหภาพโซเวียต ทำให้มีการส่งมอบไครเมียให้ยูเครนใน ค.ศ. 1954 เนื่องในโอกาสครบรอบ 300 ปี ที่ยูเครนเป็นส่วนหนึ่งของรัสเซียต่อเนื่องถึงสหภาพโซเวียต ไครเมียจึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของยูเครนนับแต่บัดนั้น จนถึงการล่มสลายของสหภาพโซเวียตใน ค.ศ. 1991 ไครเมียจึงเป็นดินแดนหรือพื้นที่ที่เสมือนสมบัติผลัดกันชม (เปิดปุม “ไครเมีย” สมบัติผลัดกันชม, 2557) ระหว่างประเทศที่ปกครองหรือประเทศที่มีอำนาจและอิทธิพลขณะนั้น

บทสรุป : แนวคิดภูมิรัฐศาสตร์กับประวัติศาสตร์การขยายอำนาจของรัสเซียด้านใต้แถบทะเลดำ

จากแนวคิดภูมิรัฐศาสตร์สู่แนวคิดสมุทธานุภาพที่แสดงถึงความสำคัญของภาคพื้นสมุทรของรัสเซีย ด้านความมั่นคงที่เป็นที่ตั้งทางยุทธศาสตร์ และด้านเศรษฐกิจที่เป็นผลประโยชน์จากการค้าภายนอก ทำให้รัสเซียมุ่งเน้นการแสวงหาทางออกทางทะเลมานับตั้งแต่อดีต พื้นที่ตอนล่างหรือด้านใต้ของรัสเซียนับเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญมากที่สุด เพราะเป็นเส้นทางออกสู่โลกภายนอกของรัสเซียที่ไม่เป็นน้ำแข็ง และรับความเปลี่ยนแปลงจากภายนอกเข้าประเทศ ส่วนหนึ่งผ่านทะเลดำ ช่องแคบบอสฟอรัส ทะเลมาร์รามา ช่องแคบดาร์ดาแนลส์ ทะเลอีเจียน และทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ชายฝั่งทะเลดำจึงเปรียบเสมือนเส้นเลือดใหญ่ของพื้นที่ที่สำคัญสำหรับความสัมพันธ์กับภายนอกประเทศ ส่งผลให้รัสเซียนับตั้งแต่อดีตที่ผ่านมาพยายามแสวงหาทางออกลงสู่ทะเลดำ จากการขยายอาณาจักรรัสเซียภาคพื้นทวีปเป็นหลักภายหลังการสถาปนาอาณาจักรมัสโควี อาณาจักรที่สำคัญของรัสเซียช่วงแรก ต่อเนื่องจนถึงการสถาปนาจักรวรรดิรัสเซียของราชวงศ์โรมานอฟ นำไปสู่การขยายอำนาจสู่ด้านล่างจนถึงทะเลดำสมัยพระเจ้าซาร์ปีเตอร์มหาราชและพระนางแคทเธอรีนมหาราชินี แต่การเผชิญกับปัญหาทางการเมืองภายในทำให้การแสวงหา

พื้นที่เพิ่มเติมมีความสำคัญลำดับรอง และรัสเซียพยายามรักษาอำนาจที่มีเหนือชายฝั่งและทะเลดำอย่างต่อเนื่องจนสหภาพโซเวียตล่มสลายใน ค.ศ. 1991

ไครเมียนับเป็นพื้นที่ที่เป็นตัวอย่างสำคัญจากการขยายอำนาจของรัสเซียสู่พื้นที่ตอนล่างหรือทะเลอาซอฟและทะเลดำ กลายเป็นพื้นที่ที่มีความอ่อนไหวที่สำคัญจากความพยายามขยายอำนาจของมหาอำนาจนับตั้งแต่อดีต ที่สำคัญ คือ มองโกลและมหาอำนาจต่อมา ที่สำคัญ คือ จักรวรรดิออตโตมาน การช่วงชิงการขยายอำนาจของรัสเซียในไครเมียก่อให้เกิดสงครามไครเมียกับจักรวรรดิออตโตมาน ทำให้ไครเมียเป็นเอกราชและกลายเป็นส่วนหนึ่งของรัสเซียภายหลัง สงครามไครเมียระหว่างรัสเซียกับออตโตมานทำให้อังกฤษกับฝรั่งเศสเข้ามาเกี่ยวข้อง การปราศรัยของรัสเซียส่งผลให้ผู้ปกครองต้องปฏิรูปประเทศอย่างรอบด้าน การเปลี่ยนแปลงการปกครองของสหภาพโซเวียตใน ค.ศ. 1917 ทำให้ไครเมียแยกตัวเป็นเอกราชและภายหลังได้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของสหภาพโซเวียต จนถึงสมัยนายนิคิต้า ครุสชอฟ ที่มีมอบไครเมียให้เป็นของขั้วแกนยูเครนใน ค.ศ. 1954 และกลายเป็นส่วนหนึ่งของยูเครนต่อเนื่อง แม้ภายหลังสหภาพโซเวียตล่มสลายใน ค.ศ. 1991 แล้วก็ตาม การที่ยูเครนเป็นประเทศที่มีพื้นที่ใหญ่ที่สุดหรือมากที่สุดเป็นอันดับ 2 รองจากรัสเซีย และเป็นประเทศที่มีพื้นที่ติดต่อกับทะเลดำ ทำให้เสมือนหนึ่งปิดกั้นจนทำให้เป็นปัญหาให้กับรัสเซียในการผ่านทะเลดำ นำไปสู่ความพยายามยึดครองไครเมียซึ่งประชาชนส่วนใหญ่สืบเชื้อสายรัสเซียและเคยอยู่ในความครอบครองของรัสเซียมาก่อน จนประสบความสำเร็จใน ค.ศ. 2014 นับเป็นจุดเริ่มต้นอย่างมีนัยสำคัญสำหรับการรุกคืบจนกลายเป็นสงครามระหว่างรัสเซียกับยูเครนใน ค.ศ. 2022

บรรณานุกรม

“ใครเมีย-รัสเซีย-ยูเครน สิ่งที่คุณคนต้องรู้ในวิกฤตครั้งนี้” ลงทุนแมน. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 ธันวาคม ค.ศ. 2022 จาก <https://www.longtunman.com/36235> (วันที่ 21 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 2020)

จันทร์ฉาย ภัคอธิคม. (2540). ประวัติศาสตร์การทูตสมัยจักรวรรดิรัสเซีย กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

จิตรา ตูวิชานนท์. (2543). ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจสหภาพโซเวียต กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง

“ทางออกทะเล ปัญหาทางภูมิรัฐศาสตร์ของรัสเซีย” การทูตและการทหาร Military and Diplomacy สืบค้นเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2565 จาก <https://th-th.facebook.com/MilitaryAndDiplomacy/posts/439169073088437> วันที่ 28 มีนาคม ค.ศ. 2017

ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์. (2524). การเมืองระหว่างประเทศ กรุงเทพฯ : แพรวพิทยา.

นรรนิติ เศรษฐบุต. (2540). “หน่วยที่ 5 บทบาทมหาอำนาจในยุคสงครามเย็น” เอกสารการสอนชุดวิชามหาอำนาจกับการเมืองโลก หน่วยที่ 1-8 นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

----- . (2540). “หน่วยที่ 8 สหภาพโซเวียตกับประเทศร่วมค่าย” เอกสารการสอนชุดวิชามหาอำนาจกับการเมืองโลก หน่วยที่ 1-8. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

นรพัชร เสางทอง อภิญา ฉัตรช่อฟ้า และสุรพล สุยะพรหม. (2564). “การวิเคราะห์สมุทธานุภาพของประเทศไทย” การประชุมวิชาการระดับชาติและ

นานาชาติครั้งที่ 8 ประจำปี 2564 “การอยู่รอดของเศรษฐกิจ สังคม และ
สุขภาพ ในยุควิถีชีวิตใหม่” สืบค้นเมื่อ วันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2565 จาก
<http://pol.mcu.ac.th/wp-content/uploads/2021/11/20.การพัฒนาสมุททานุภาพของประเทศไทยนรพัชร-.pdf>

น้ำเงิน บุญเยี่ยม. (2546). ยุโรปคริสต์ศตวรรษที่ 19. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

นิติการุณย์ มิ่งรุจิราลัย. (2565). “อดีตไครเมียและทะเลดำ” ไทยรัฐออนไลน์ สืบค้น
เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2565 จาก [https://www.thairath.co.th/
news/foreign/2356611](https://www.thairath.co.th/news/foreign/2356611) (วันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2565)

ปิติ ศรีแสงนาม (2022) “จากยูเครนสู่ปัตตานี กรณี Gerasimov Doctrine และแผน
บันได 7 ขั้น” The101.World 17 Feb Retrieved March, 26 2022 from
<https://www.the101.world/ukraine-to-pattani/>

“เปิดปุม “ไครเมีย” สมบัติผลัดกันขม” ต่างประเทศ กรุงเทพธุรกิจ วันที่ 3 มีนาคม
พ.ศ. 2557 สืบค้น เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2565 จาก [https://www.
bangkokbiznews.com/world/566198](https://www.bangkokbiznews.com/world/566198)

ผุสดี จันทวิมล. (2543). ประวัติศาสตร์สหภาพโซเวียต กรุงเทพมหานคร :
มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

“สงครามไครเมีย สมรภูมียุคใหม่ที่พลิกประวัติศาสตร์การสงคราม” ประวัติศาสตร์
ศิลปวัฒนธรรม สืบค้น เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2565 จาก
https://www.silpa-mag.com/history/article_60985 (วันพุธที่ 2 มีนาคม
พ.ศ. 2565)

วารสารวิชาการไทยวิจัยและการจัดการ

Thai Research and Management Journal

ศิริพร ชนะสิทธิ์ “สงครามกับประวัติศาสตร์ : กรณีสงครามไครเมีย (ค.ศ. 1853-1856)” วารสารปริชาต ปีที่ 14 ฉบับที่ 2 ตุลาคม 2544 – มีนาคม 2545 หน้า 65-66. สืบค้น เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2565 จาก <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/parichartjournal/issue/view/6589>

สมชาย เดชะพรหมพันธุ์. (2535). ภูมิศาสตร์การเมืองเบื้องต้น กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร.

สมบัติ จันทรวงศ์. (2541). “หน่วยที่ 14 หลักและวิธีการศึกษาทางรัฐศาสตร์” เอกสารการสอนชุดวิชาหลักและวิธีการศึกษาทางรัฐศาสตร์ หน่วยที่ 8-15 นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

Anderson, M.S. (1958). “The Great Power and the Russian Annexation of the Crimea, 1783-1784. The Slavonic and East European Review Vol. 37 No. 88 December, pp. 17-24.

Modern Humanities Research Association Retrieved December, 26 2022 from https://books.google.co.th/books/about/The_Founding_of_Russia_s_Navy.html?id=AwK3pQaf5EYC&redir_esc=y

Heotzsch, Otto. (1966). The Evolution in Russia. Harcourt, Brace World, Inc., p. 18.

“History of Crimea” Early history to the Crimea War Retrieved December 26, 2022 from <https://www.britannica.com/place/Crimea/History>

Langer, William et al. (ed.) (1975). Western Civilization, Part II : The Expansion of Explore to Europe in the Modern World. New York : Harper and Row, Publishers.

วารสารวิชาการไทยวิจัยและการจัดการ

Thai Research and Management Journal

Phillips, Edward J. (1995) The Founding of Russia s Navy : Peter The Great and the Azov Fleet, 1688- 1714 Westport, Connecticut US : Greenwood Publishing Group. Retrieved December 25, 2022 from The Editors of Encyclopedia Britannica “Feodosiya” Ukraine Retrieved December 26, 2022 from <https://www.britannica.com/place/Feodosiya>